

SPANNING

VAN ONMOGELIJK NAAR ONVERMIJDELIJK • GREEN NEW DEAL

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP
jaargang 21, nummer 4, juli 2019

VAN ONMOGELIJK NAAR ONVERMIJDELIJK GREEN NEW DEAL

Foto: Erik S. Lesser / EPA©

‘Never let a good crisis go to waste.’ Met deze woorden zou Winston Churchill duidelijk hebben willen maken dat de Tweede Wereldoorlog had bijgedragen aan de oprichting van de Verenigde Naties. Want juist in crisistijd wordt het onmogelijke onvermijdelijk, aldus Milton Friedman. Zijn stelling houdt nog steeds stand.

Maar hóe een crisis precies wordt gebruikt, staat van tevoren niet vast. Toen in 2008 Lehman Brothers failliet ging, als eerste grote speler in de financiële sector die op drijfzand bleek te berusten, was er ook sprake van een crisis. Wie terugblijkt op dit kantelmoment, kan niet anders dan concluderen dat deze crisis niet is aangegrepen om de wereld écht te veranderen. Althans niet in socialistische zin. Er werden weliswaar miljarden gependeed om de banken te redden, maar de financiële sector werd niet fundamenteel hervormd. Laat staan de rest van de economie. De neoliberalen gebruikten de crisis wel om hun agenda versneld en verhard door te voeren. De overheid werd onderworpen aan de grootste bezuinigingsoperatie sinds de Tweede Wereldoorlog, terwijl

de markt steeds meer te zeggen kreeg. Winsten werden geprivatiseerd, verliezen gesocialiseerd.

Tien jaar later probeert de VVD het initiatief weer naar zich toe te trekken, met een ogenschijnlijk linkse agenda. Waarmee men reageert op onrust over ongelijkheid en klimaatverandering. Zo wil de VVD plotseiling belasting heffen op CO₂-uitstoot, de huizenmarkt beschermen tegen investeerders en bedrijven aansporen om de lonen te verhogen. Niet om deze problemen écht aan te pakken, maar juist om alles min of meer hetzelfde te laten. Uit angst voor het opkomen van een nieuwe coalitie, zoals die van aanhangers van de Green New Deal in de VS. Die handelen vanuit het besef dat de armste mensen het meeste lijden

onder klimaatverandering, terwijl de rijksten voor de meeste vervuiling hebben gezorgd. Want ongelijkheid en klimaatverandering staan niet los van elkaar, ze hebben alles met elkaar te maken.

Welke kant de wereld op gaat staat nog niet vast, en hangt af van wie de volgende crisis gaat gebruiken. Tot die tijd is het voor socialistische zaak om de strategie te verbeteren, alternatieven uit te werken, en een coalitie met macht te vormen. Zodat een volgende crisis wél gebruikt kan worden om het onmogelijke om te zetten in het onvermijdelijke. In deze Spanning twee analyses van deze strategische strijd, en een schets van hoe de nieuwe agenda, een Green New Deal, er in Nederland uit kan zien. ■

IN DIT NUMMER

4 NEVER WASTE A GOOD CRISIS

Van Roosevelt en Thatcher kunnen we leren hoe in crisistijd fundamentele ideeën worden veranderd
Eduard van Scheltinga

12 DE TOEKOMST ZAL GROEN EN SOCIAAL ZIJN, OF NIET ZIJN

De Green New Deal kan als voorbeeld dienen om onze economie radicaal te veranderen
Tijmen Lucie

14 DE RIJKEN VERVUILEN HET MEEST, DE ARMEN DRAGEN DE ZWAARSTE LASTEN

Ongelijkheid en klimaatverandering staan niet los van elkaar.

16 DENK GROOT

Om de Green New Deal werkelijkheid te laten worden is strategie minstens zo belangrijk als de inhoud
Ruud Kuin

18 BETER LEVEN DOOR EEN GROENE REVOLUTIE

Grootschalige verduurzaming van woningen levert werk op én verlaagt de lasten
Bart Linssen

24 TIJD VOOR EEN ECHE LOONSTRIJD

Een fundamentele loonsverhoging moet de verhoudingen tussen arbeid en kapitaal doen kantelen
Ruud Kuin

20 BRENG MORAAL IN HET FINANCIËLE STELSEL

Maak de systeemfunctie van geld publiek om de financiële sector in dienst van mens en planeet te kunnen stellen
Remco Bouma

26 DE ECONOMIE VAN HET ALGEMEEN BELANG

De economie van de Green New Deal is gericht op mens en milieu, in plaats van op winst en economische groei
Bart Linssen

22 BELASTINGEN ZIJN NIET NEUTRAAL

In de Green New Deal belast je wat onwenselijk is en ontlast je wat wenselijk is
Remco Bouma

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP.

Een abonnement kost 25 euro per jaar voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie

Remco Bouma
Ruud Kuin
Bart Linssen
Tijmen Lucie
Eduard van Scheltinga
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Redactieraad
Ron Meyer, Lieke Smits

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Robert de Klerk
Nenad Mečava
Gonnie Sluijs
Illustraties
Nenad Mečava
(cover geïnspireerd door scienceforthepeople.org)

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-Geen Afgeleide Werken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

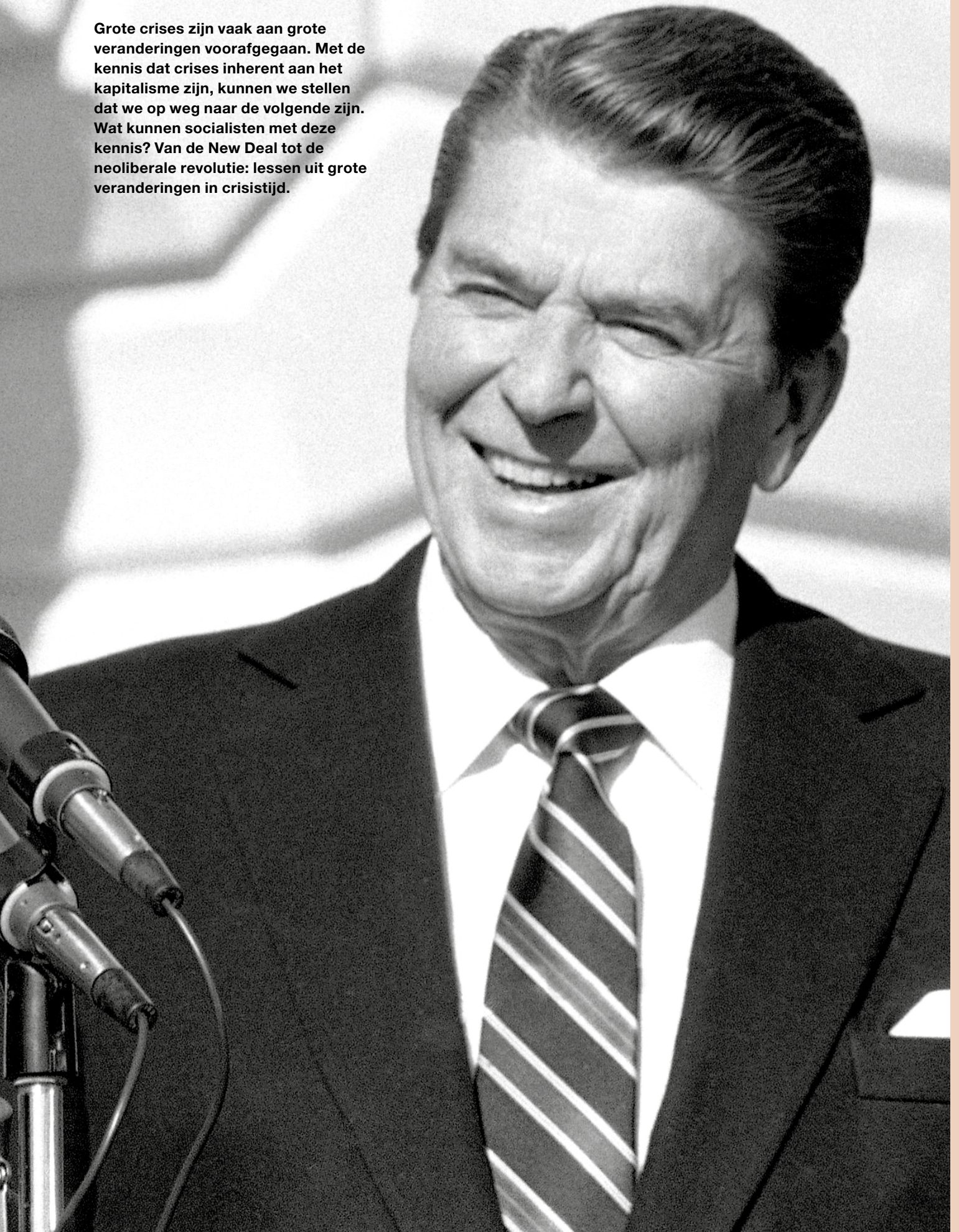
DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

NEVER WASTE A GOOD CRISIS

Tekst: Eduard van Scheltinga Foto: Scott Applewhite / HollandseHoogte©

Grote crises zijn vaak aan grote veranderingen voorafgegaan. Met de kennis dat crises inherent aan het kapitalisme zijn, kunnen we stellen dat we op weg naar de volgende zijn. Wat kunnen socialisten met deze kennis? Van de New Deal tot de neoliberale revolutie: lessen uit grote veranderingen in crisistijd.

Stel je voor, je zit bij een bijeenkomst voor bankiers. Tijdens het rondje vragen uit de zaal, houd je een vurig pleidooi dat banken een nutsvoorziening zijn en in de publieke sector thuishoren. Direct daarop zal je de dominante groepsideologie ontmoeten. Je zult horen dat banken moeten concurreren en onder democratisch beheer de concurrentie met het buitenland niet aankunnen. Hetzelfde, maar dan omgekeerd, zal gebeuren als je op een bijeenkomst van SP'ers een vurig pleidooi houdt voor loonmatiging. Ideologie toont zich het best als zij wordt tegengesproken.

Ideologie is een verzameling van ideeën die mensen al dan niet bewust over de wereld hebben en waar zij naar handelen. Hoewel allerlei ideologische opvattingen worden geformuleerd binnen verschillende groepen mensen, is er altijd wel een stroming dominant. Zo is dit nu het neoliberalisme in al zijn smaken. Van het sociaalliberalisme van D66 tot het conservatieve neoliberalisme van Forum voor Democratie.

In een crisissituatie veranderen de omstandigheden dusdanig dat ze in tegenspraak komen met de dominante ideologie. Het is geen uitgemakte zaak wat er dan gebeurt. Aanhangers van Marx hebben vaak de fout gemaakt om te voorspellen dat uit een dergelijke situatie noodzakelijkerwijs een verbetering voor de werkende klasse komt. Maar de geschiedenis wijst uit dat dat niet per se het geval is. In een crisis gaat de deur op een kier. Wie de deur echt opengooit en wat er dan binnenkomt is niet te voorspellen.

In de geschiedenis was er onder andere een paradigmawisseling in de jaren dertig, met de New Deal in de VS, en in de jaren tachtig, met de opmars van het neoliberalisme. Het zijn met recht revolutionaire wendingen te noemen. We gaan ze langs om er een aantal lessen voor vandaag uit te trekken.

CRISIS IN DE VS: DE NEW DEAL

Onder president Herbert Hoover kwam de economie, en daarmee de samenleving, in een hevige crisis terecht. Als begin wordt vaak de beurskrach van 1929 genoemd. Er raakten 13 miljoen mensen werkloos en de lonen daalden met 60 procent. Bij de bedrijven werd een verlies van 6 miljard dollar genoteerd en de industrie produceerde nog maar de helft van wat zij voor de crisis had gedaan. De beursindex ging van 381,17 in 1929 naar 41,22 in 1932.

Onder Hoover werd de crisis geïnterpreteerd als een tijdelijke neergang in de economische cyclus, zoals gebruikelijk in het kapitalisme. Dat

beschrijft politiek econoom Mark Blyth in *Great Transformations*. Deze analyse van de crisis wees als oplossing aan om 'het huishoudboekje van de staat' weer op orde te brengen. Blyth schrijft: "Door de economie zo te begrijpen werd beargumenteerd dat de rol van de staat tijdens dergelijke crises beperkt is tot het verzorgen van tijdelijke verlichting totdat de onvermijdelijke opgang van de economie weer komt." Zijn onvermogen om echt iets aan de crisis te doen maakte Hoover erg impopulair.

Franklin Delano Roosevelt zette hier in de verkiezingscampagne van 1932 ingrijpen van de overheid tegenover. Hoewel dit voornamelijk meer retoriek

Foto: Federal Works Agency©

LESSEN

- **Identificeer de groep voor wie je op wilt komen. Wie zijn het, wat vinden zij belangrijk en wat verbetert hun leven?**
- **Maak een analyse van de crisis die oplossingen aanwijst in het voordeel van die groep.**
- **Identificeer potentiële tegenstanders en bedenk hoe je het voor hen onvermijdelijk maakt om toch jouw plan te steunen.**

was dan dat er uitgewerkte plannen waren. Na zijn verkiezing wilde hij een coalitie smeden met de vakbonden. Volgens Blyth was dat geen sinecure: “Het belangrijkste probleem in het vormen van een alternatieve coalitie met arbeid was dat die zowel slecht georganiseerd was als slecht georganiseerde. In een antwoord op deze uitdaging hielp de staat arbeid om zichzelf te organiseren.” Deze coalitie gaf Roosevelt de spierkracht om zijn plannen te verwerkelijken. En het zorgde bij zijn herverkiezing voor een grote overwinning, mede omdat de vakbonden campagne voor hem voerden. Roosevelt wist ook een potentiële tegenstander te laten tekenen bij het

kruisje: de bedrijfseigenaren. Zijn regering maakte namelijk een andere analyse van de crisis dominant. Eerst werd gedacht dat de overheid te veel uitgaf en het huishoudboekje van de staat op orde moest worden gebracht. Roosevelts regering populariseerde daarentegen de analyse dat de economie in het slop zat doordat te veel mensen het geld niet hadden om de spullen te kopen die gemaakt werden. De industrieel George Soule stelde destijds: “Nu we de technische capaciteit hebben om genoeg te produceren voor iedereen, hoort iedereen voldoende inkomen te hebben om te kopen wat men nodig heeft.” Of zoals Blyth het samenvat: “In een economie met massaproductie is massaconsump-

tie een noodzakelijkheid.” Met deze analyse van de crisis werd de welvaart van de mensen een noodzakelijke voorwaarde voor de winst van bedrijfseigenaren en de ontwikkeling van de economie.

Voor een aantal grote New Deal-hervormingen wees Roosevelt vervolgens bij Wall Street gerespecteerde mensen aan. Dit hielp om te zorgen dat de bedrijfseigenaren de hervormingen zouden slikken. Het is zoals we ook in Nederland hebben gezien, waar de VVD harde bezuinigingen op de publieke sector bij voorkeur doorvoert met de PvdA als coalitiepartner. Dan zijn de bonden toch net wat milder in hun verzet.

DE NEOLIBERALE REVOLUTIE

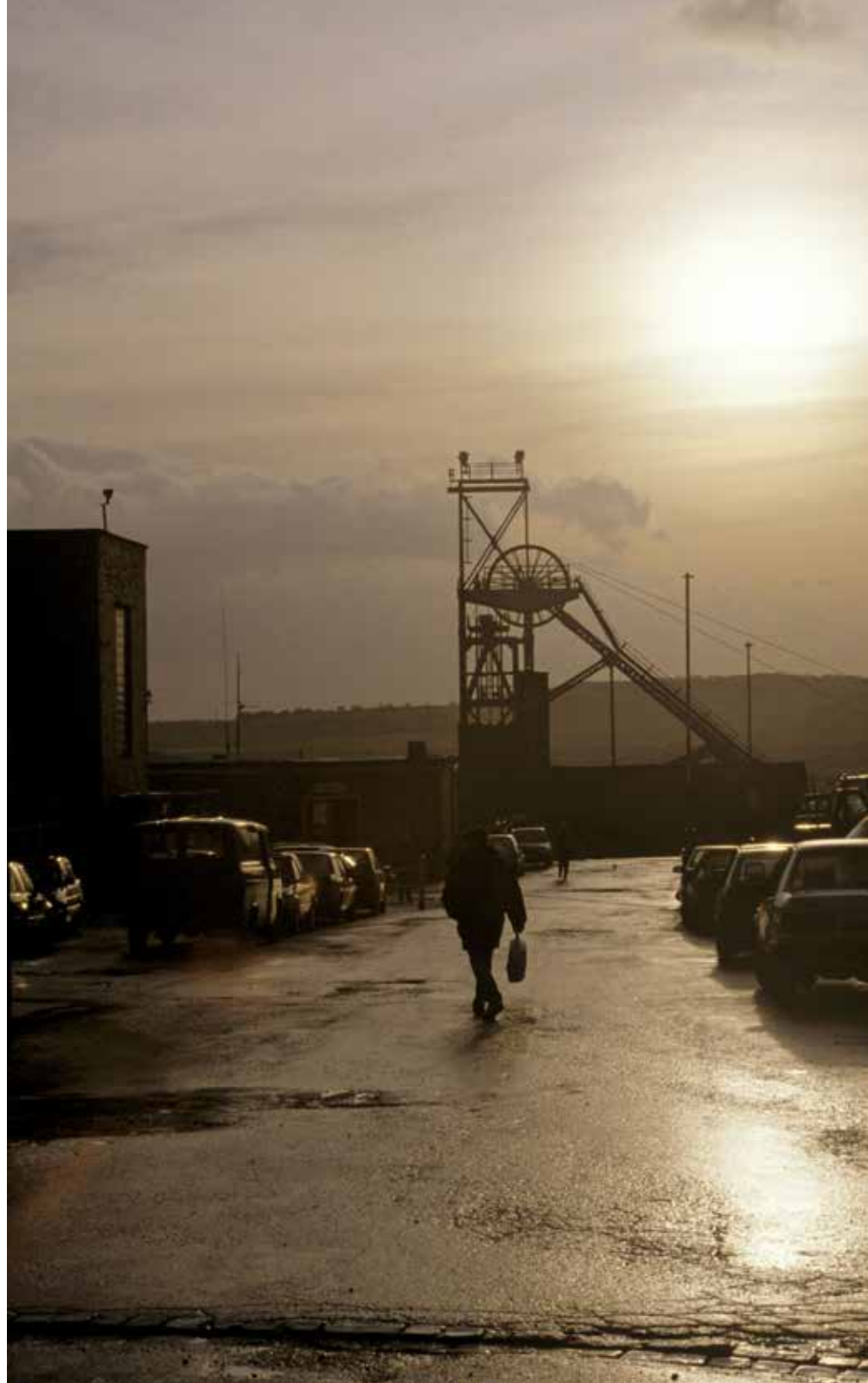
Na de Tweede Wereldoorlog wordt de New Deal-visie op de samenleving gemeengoed in de West-Europese landen. Anders dan in de Verenigde Staten ging dit gepaard met een forse uitbouw van de verzorgingsstaat, ter legitimering van het kapitalisme. Het was de tijd van de sociaaldemocratische consensus, waarin zelfs de VVD zich (gedwongen) committeerde aan de opbouw van de verzorgingsstaat.

Het was in deze tijd dat neoliberale denkers en economen het gedachtegoed van het neoliberalisme uitwerkten. Milton Friedman schreef in een voorwoord van *Kapitalisme en Vrijheid* over hun mogelijkheden in het toenmalige tijdsgewricht:

'Alleen een crisis – werkelijk of zo ervaren – produceert echte verandering. Zodra die crisis plaatsvindt, hangt de handelwijze af van de ideeën die voorhanden zijn. Dat, zo geloof ik, is onze basale functie: alternatieven ontwikkelen voor bestaand beleid, om deze levend en beschikbaar te houden tot het moment dat het politiek onmogelijke het politiek onvermijdelijke wordt.'

Oftewel: Friedmans geestverwanten werkten aan filosofie, beleidsplannen en strategie in de tijd waarin er voor hen geen deurtje openstond. Ze bereidden zich voor op het moment dat het slot in crisistijd zwak genoeg zou zijn om de deur open te kunnen rammen. De jaren zeventig vormden zo'n moment. Stuart Hall beschrijft in zijn artikel *The Neoliberal Revolution* dat de crisis van de late jaren zestig, zeventig de kans voor het neoliberalisme bood, en "de Thatcher- en Reagan-regimes grepen die met beide handen aan." Ze hadden hun huiswerk gedaan en wisten wat hen te doen stond.

We kijken naar Margaret Thatcher in Groot-Brittannië. Volgens de filosofe

Een gesloten mijn in het Engelse Murton.

Chantal Mouffe was haar strategie populistisch. Ze analyseert in *For a Left Populism* dat deze bestond uit een politieke tegenstelling. Thatcher formuleerde aan de ene kant "de macht van het establishment, geïdentificeerd met onderdrukkende staatsbureaucraten, de vakbonden en ontvangers van sociale uitkeringen." Aan de andere kant formuleerde ze de

slachtoffer waren van de bureaucratistische krachten en hun bondgenoten." Thatcher koos als haar belangrijkste tegenstander de vakbonden, wier macht ze besloot te vernietigen. Thatcher identificeerde als haar machtigste tegenstander de *National Union of Mineworkers*, die ze omdoopte tot de 'the enemy within'. Ze besloot het bastion van de bond te vernietigen door de mijnen te sluiten. Ze had zich

voorbereid op de tegenstand die volgde. De mijnwerkers begonnen in 1984 met hun staking. Thatcher had echter kolenvoorraden aan laten liggen, zodat de energievoorziening niet in gevaar kwam. De stakers hielden het een jaar vol. Het werd een ware veldslag tussen mijnwerkers en de politie. Tot de mijnwerkers het onderspit dolven.

Onder andere door Thatchers overwinning op de mijnwerkersvakbond daalde het aantal stakingen in de rijke geïndustrialiseerde landen gigantisch. In deze symbolische strijd hadden niet alleen de mijnwerkers verloren, maar de gehele arbeidsbeweging.

Terwijl dit gebeurde stond Labour met de mond vol tanden. Volgens Chantal Mouffe was Labour ervan overtuigd dat de effecten van het neoliberalisme de sociaaldemocraten vanzelf weer aan de macht zouden brengen. Gedacht werd dat met name door de groeiende werkloosheid en verslechterende omstandigheden van werknemers het neoliberalisme zichzelf van de macht zou beroven. Maar het duurde nog tot 1997 voordat Labour weer aan de macht kwam – en dat met een verkiezingsprogramma waar Thatcher trots op was.

Terwijl Labour wachtte tot neoliberalisme zichzelf vernietigde, had Thatcher goed door welke mensen ze moest overtuigen. De redelijk verdienende harde werkers, die voorheen Labour stemden. Ze had door wat zij belangrijk vonden en waar zij onvrede over hadden. Volgens Mouffe hing Thatchers succesvolle implementatie van neoliberaal beleid af van haar vermogen om garen te spinnen bij de algemene weerzin tegen “de collectivistische en bureaucratische wijze” waarop de verzorgingsstaat was opgebouwd. Op deze algemene

onvrede in de samenleving wist ze een nieuwe hegemonie te formuleren vanuit het neoliberalisme.

Mouffe analyseert dat Margaret Thatcher in haar strijd tegen de sociaaldemocratische hegemonie schaakte op drie borden: de economie, politiek en ideologie. Ze deed dit om te herdefiniëren wat als ‘gezond verstand’ werd gezien. Zo bestreed ze de sociaaldemocratische waarden in de gangbare opvattingen van toen. Ze herdefinieerde bijvoorbeeld vrijheid als de individuele vrijheid van dwang door anderen, in plaats van de vrijheid om te kunnen doen wat je wilt doen. Ook democratie werd geherdefinieerd, door het ondergeschikt te maken aan individuele vrijheid en gelijkheid erin weg te laten. Friedrich Hayek, een van Thatchers inspiratiebronnen, ging aan het einde van zijn leven zelfs zo ver om te stellen dat democratie maar moest worden opgeheven.

Aan de hand van reële onvrede over de bureaucratische verzorgingsstaat, wist ze de onbewuste aannames van de bevolking over de staat te kantelen.

Waar voorheen de staat als een potentiële bondgenoot gebruikt kon worden om welvaart te delen en vrijheid te vergroten, is de staat bij Thatcher “niet meer onderdeel van de oplossing”, schrijft Blyth: “De staat is het probleem.” Een ander voorbeeld daarvan is de ideologische wending over inflatie. Thatcher wist inflatie voor het publiek te definiëren als het grote kwaad, door het te associëren met hyperinflatie zoals in Duitsland in de jaren twintig. Terwijl een zekere mate van inflatie een impliciete belasting op kapitaal is. Het kost schuldeisers geld en het scheidt schuldenaars geld. Het laag houden van de inflatie is ook niet zonder prijs. Het kost werkloosheid en verlies van reëel inkomen.

In 1979 trad Margaret Thatcher aan en ze trad af in 1990. Intussen had ze Groot-Brittannië radicaal veranderd.

LESSEN

- **Er is geen politiek mogelijk zonder tegenstander. Formuleer de tegenstelling tussen de groep die je mobiliseert en de tegenstander, gebaseerd op reëel ervaren onvrede/verlangens. Zoals Thatcher bewees hoeft een tegenstander niet per se een politieke partij te zijn. Dit is overigens wat neoliberaal geworden sociaaldemocratische partijen niet kunnen. Zij geloven namelijk dat met democratie consensus moet worden bereikt.**
- **Identificeer de sterkste tegenstander en versla die. Zorg ervoor dat de minder sterke tegenstanders die overblijven jouw agenda uitvoeren.**
- **De strijd is economisch, politiek en ideologisch tegelijkertijd.**
- **Bereid je voor op de macht om de hegemonie te herformuleren. Herdefinieer cruciale ideologische aannames. Anders blijf je binnen de mogelijkheden van de oude ideologie.**

2008: EEN GEMISTE KANS?

Met de Grote Financiële Crisis was er een economische crisis, die ook een politieke en ideologische crisis veroorzaakte. Politiek, omdat de crisis een strijdtoneel werd. Denk alleen al aan de eurocrisis die erop volgde. En ideologisch, omdat bestaande algemene opvattingen onjuist bleken. De markt gaat niet altijd naar een evenwicht toe, de groei van de economie zorgt niet voor een grotere welvaart voor iedereen en je kunt niet alleen verantwoordelijk worden gehouden voor je succes of falen.

De scheuren die destijds in de neoliberale hegemonie ontstonden hebben ongetwijfeld bijgedragen aan een aantal progressieve gebeurtenissen. Zoals de opkomst van Bernie Sanders in de VS, de groei van Democratic Socialists of America, Jeremy Corbyn in het VK, Podemos in Spanje en Syriza in Griekenland. Maar meer dan tien jaar na de crisis moeten we concluderen dat het neoliberalisme nog niet ten einde is gekomen. Misschien wel omdat er niks voor in de plaats werd gezet. Tien jaar na de tweede oliecrisis van 1979 had Margaret Thatcher daarentegen Groot-Brittannië al volledig naar haar hand gezet.

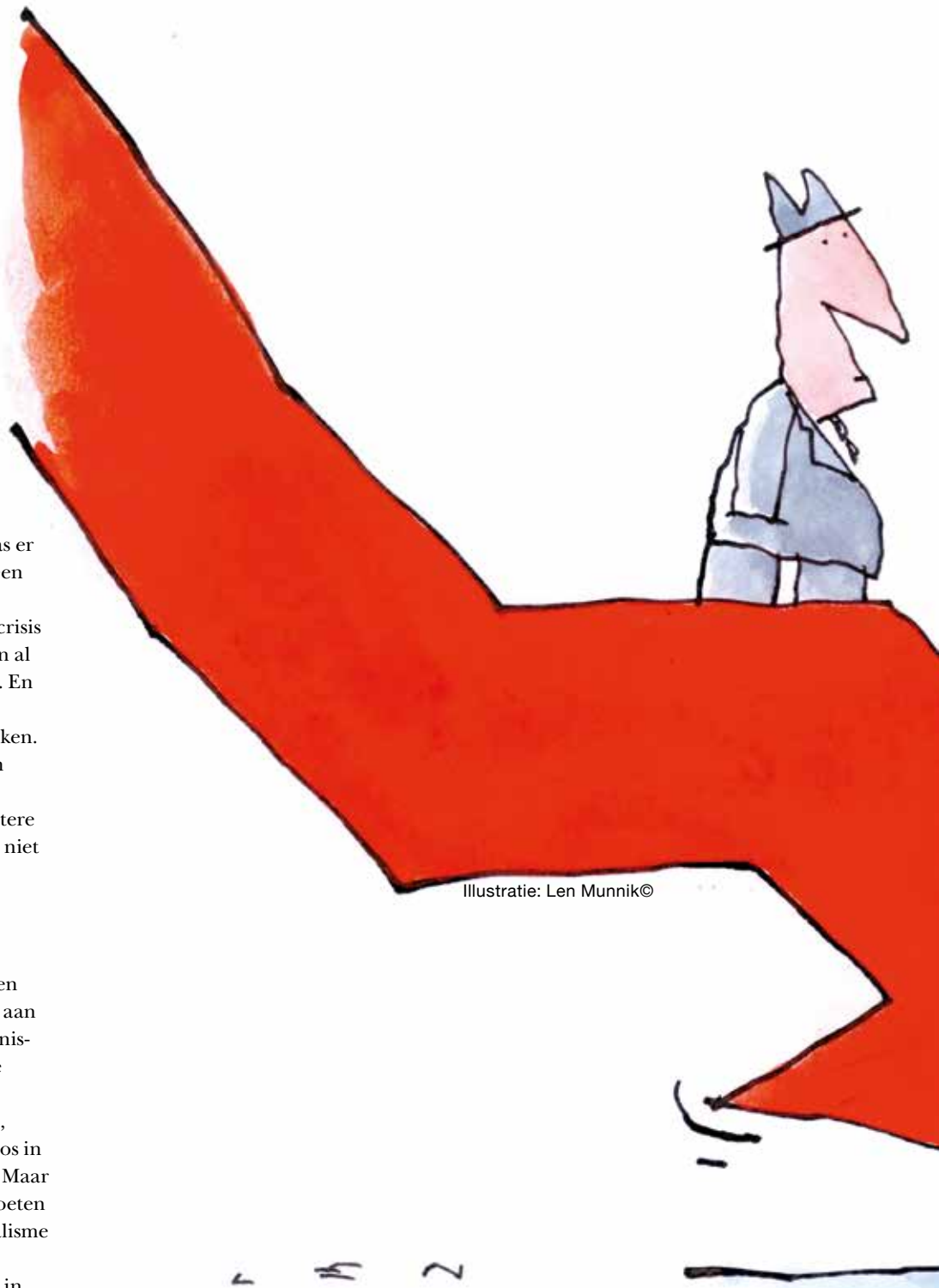
Illustratief is het belangrijkste politieke document dat de SP vlak na het begin van de crisis publiceerde: *De Lessen uit de Kredietcrisis*. Daarmee was de partij de eerste die een alternatief antwoord op de crisis probeerde te formuleren. Wat anno 2019 opvalt is dat er vooral goede maatregelen in staan om de financiële

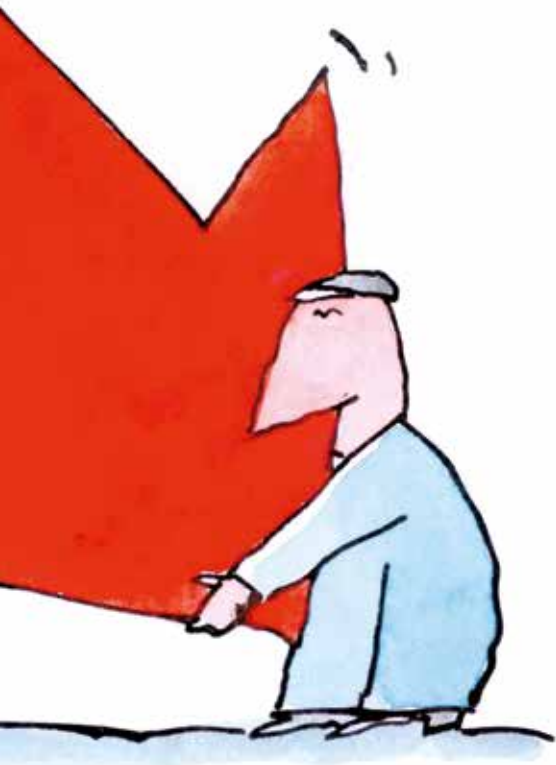
sector in te perken en een vergelijkbare crisis te voorkomen, maar dat er geen poging werd gedaan om het neoliberalisme te vervangen door socialisme. Als we het document langs de belangrijkste lessen leggen die ik in dit artikel heb getrokken, dan vallen een paar dingen op.

We beginnen met de les van Margaret Thatcher dat er geen politiek mogelijk is zonder tegenstander. Het valt op dat

er geen tegenstelling wordt geformuleerd tussen de groep waar de SP voor opkomt en de mensen die de crisis veroorzaakt hebben. Dat brengt ons bij de les dat je scherp moet hebben voor welke groep mensen je opkomt en wat de tegenstelling met de tegenstander is. Wie zijn eigenlijk de mensen van wie de levens door de SP verbeterd moeten worden? Het wordt in *De Lessen uit de Kredietcrisis* niet geformuleerd.

Illustratie: Len Munnik©

Dan pakken we een les van Roosevelt uit zijn New Deal-project erbij. De crisis moet zo geanalyseerd worden dat die een oplossing aanwijst die de levens van deze mensen verbetert. De crisis wordt kort gezegd in *De Lessen uit de Kredietcrisis* geanalyseerd als een voortvloeiende uit een doorgedraafde financialisering van het kapitalisme. De oplossing die daaruit volgt is het inperken van de financiële sector, zoals in de publicatie ook wordt

voorgesteld. Maar dat is geen verbetering in het leven van de mensen voor wie de SP opkomt. Integendeel. In de tegenbegroting van 2009 pleitte de SP voor het weer “op orde brengen van het huishoudboekje”, alleen wat minder snel, door vooral op bureaucratie in de publieke sector te bezuinigen en door de rijksten meer te laten bijdragen. In de hoop dat de economie ondertussen weer gaat groeien, zodat de staatsschuld weer binnen de regels van de EU valt. Het is een verschil met de start van de New Deal. Die begon met de analyse dat de economie in het slop zat, omdat medewerkers te weinig loon kregen om de spullen te kopen. De oplossing is dan om de lonen te verhogen.

Tot slot valt op dat de voorstellen in *De Lessen uit de Kredietcrisis* alleen op de economie betrekking hebben. Van Thatcher kunnen we echter leren dat de vestiging van een andere hegemonie een kwestie van economie, politiek en ideologie is. Politiek door de macht van de doelgroep te vergroten. In het geval van de SP bijvoorbeeld door de vakbond te versterken. En ideologisch door gevestigde waarden zoals vrijheid en gelijkheid te herdefiniëren. Voor de SP uiteraard vanuit het socialistisch perspectief. Verander je cruciale ideologische aannames niet, dan blijf je binnen de mogelijkheden van de oude ideologie.

Bovenstaande lessen zijn goed toe te passen op de kwestie van loonmatiging. Dan krijg je ongeveer dit verhaal: ‘Als gewone mensen niet genoeg geld hebben, kunnen ze de dingen waar hun leven beter van wordt niet kopen. Ook kunnen ze dan de nieuwe

technologieën niet gebruiken die nodig zijn vanwege klimaatverandering, denk aan elektrische auto’s. Van winsten wordt niks gekocht wat de economie doet groeien, van lonen wel. Daarom moet de overheid de enorme economische vrijheid van grote bedrijven beperken, om de vrijheid en gelijkheid voor ons allen te bevorderen. Daar hoort niet alleen het verhogen van minimumloon bij, maar ook het versterken van de macht van medewerkers. Door ze macht te geven in bedrijven, met een gouden aandeel, door de vakbond sterker te maken en door volledige werkgelegenheid na te streven.’

De SP is opgericht om de wereld te veranderen. De missie is nu om het neoliberalisme te verslaan en socialisme te vestigen. Zodat vrijheid, gelijkheid en broederschap geen papieren rechten blijven, maar voor iedereen werkelijkheid worden. Tot die mogelijkheid er is, moet de SP haar strategie verbeteren, alternatieven uitwerken en een coalitie met macht vormen die de spierkracht heeft om dit allemaal werkelijkheid te maken. Alles om klaar te zijn voor het moment dat, zoals Milton Friedman zo mooi schrijft, “het politiek onmogelijke het politiek onvermijdelijke wordt.” ■

ENERGIE

**FINANCIËEL
STELSEL**

BELASTINGEN

DE TOEKOMST ZAL GROEN EN SOCIAAL ZIJN, OF NIET ZIJN

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Pete Marovich / HollandseHoogte©

De wereld kampt momenteel met twee enorme problemen: klimaatverandering en extreme ongelijkheid. Beide destructieve problemen hangen direct met elkaar samen, omdat juist de armste mensen het hardst getroffen worden door de gevolgen van klimaatverandering. Socialisten zullen daarom met één groot en samenhangend plan moeten komen om zowel de opwarming van de aarde tegen te gaan als de grote verschillen tussen arm en rijk. En dat is precies wat de Green New Deal beoogt: een groene revolutie moet ook een sociale revolutie zijn.

WAT IS DE GREEN NEW DEAL?

Een programma van grote overheidsinvesteringen voor de VS (vandaar de verwijzing naar de New Deal van Roosevelt in de jaren dertig) in energiezuinige banen en infrastructuur. Niet alleen om de energiesector om te vormen, maar de hele economie. De Green New Deal heeft als doel om de economie zowel CO₂-vrij als eerlijker en rechtvaardiger te maken. Daar is een langdurige mobilisatie voor nodig, vergelijkbaar met de New Deal en het Marshallplan.

WAT ZIJN DE BELANGRIJKSTE DOELEN?

Het voornaamste doel is om voor 2030 de CO₂-uitstoot in de VS terug te brengen naar nul middels een eerlijke en rechtvaardige transitie voor alle gemeenschappen en werkers. Vooral voor die gemeenschappen die van oudsher onderdrukt worden. Daartoe zullen miljoenen goede, goedbetaalde banen gecreëerd moeten worden, zal er fors geïnves-

teerd dienen te worden in energiezuinige infrastructuur en industrie, en zal iedereen verzekerd moeten zijn van een schone leefomgeving.

WIE ZITTEN ER ACHTER DE GREEN NEW DEAL?

Het gezicht van de nieuwste (de eerste versie, uit Groot-Brittannië, dateert van 2008) is de charismatische Democratische afgevaardigde Alexandria Ocasio-Cortez. Zij lanceerde begin februari samen met de Democratische senator Ed Markey een resolutie voor een Green New Deal in het Huis van Afgevaardigden. Ocasio-Cortez maakt deel uit van een bredere sociale beweging, van voornamelijk jonge activisten, die ontstaan is na de presidentscampagne van Bernie Sanders in 2016.

HOE ZOU EEN GREEN NEW DEAL VOOR NEDERLAND ER UIT KUNNEN ZIEN?

Ook in Nederland heeft veertig jaar neoliberalisme klimaat- en milieuproblemen, stagnerende lonen en toenemende ongelijkheid in een stroomversnelling gebracht. In deze Spanning presenteren wij daarom een mogelijke uitwerking van een Green New Deal voor Nederland. Met eigen frames om een socialistische samenleving dichterbij te brengen. En met voorstellen die moeten zorgen voor een rechtvaardige energietransitie, voor een eerlijk en groen belastingstelsel, voor een gezond en stabiel financieel systeem, voor een loongolf die de positie van de factor arbeid moet versterken ten opzichte van kapitaal en voor een fundamentele wijziging van de eigendomsverhoudingen. ■

TINGEN

LONEN

ECONOMIE

DE RIJKSTEN VERVUILEN HET MEEST, DE ARMSTEN DE MINDSTE

ONGELIJKHEID EN KLIMAATVERANDERING STAAN NIET LOS VAN ELKAAR

DE VERMOGENSONGELIJKHEID GROEIT IN NEDERLAND EN WERELDWIJD

Wereldwijd bezitten **26** mensen evenveel als de **3,6** miljard mensen in de armste helft

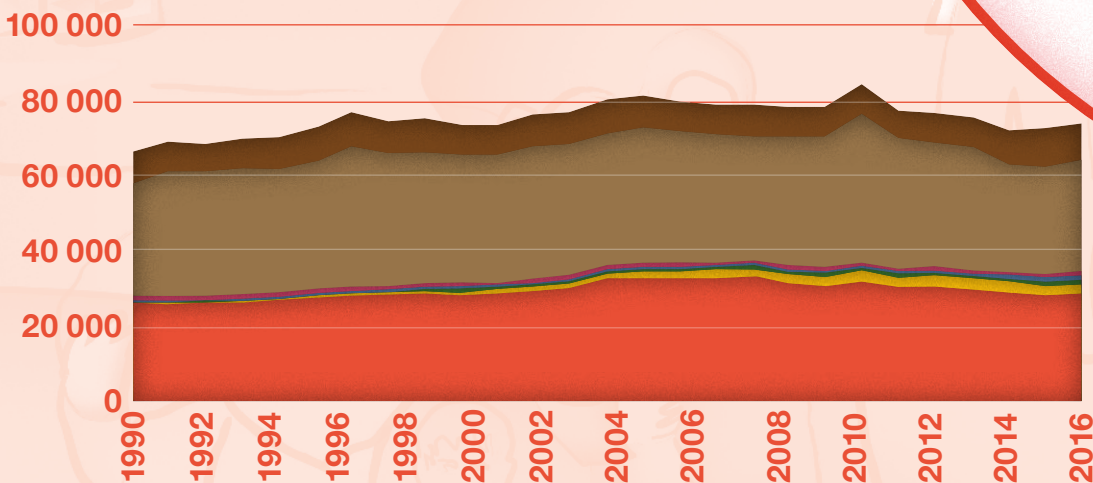
90 BEDRIJVEN ZIJN VERANTWOORDELIJK VOOR TWEE DERDE VAN DE CO2-VERVUILING

Bron: Carbonvisuals.com

DE NEDERLANDSE ENERGIEVOORZIENING DRAAIT OP KOLEN, GAS EN OLIE

Kiloton olie-equivalent

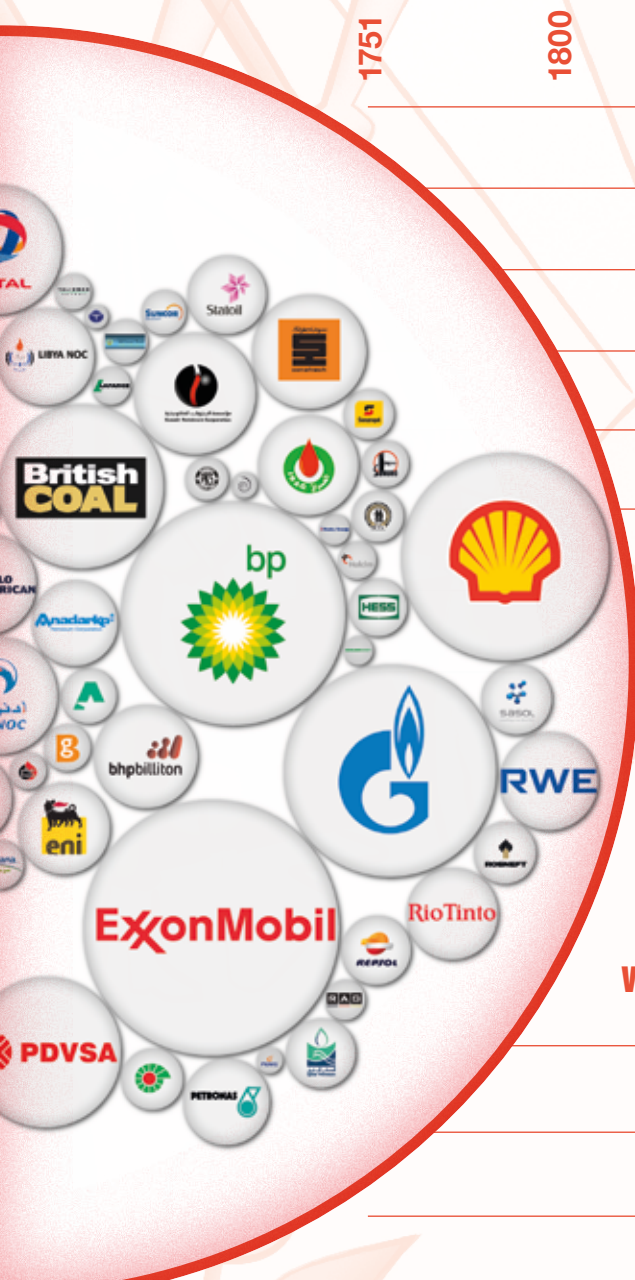
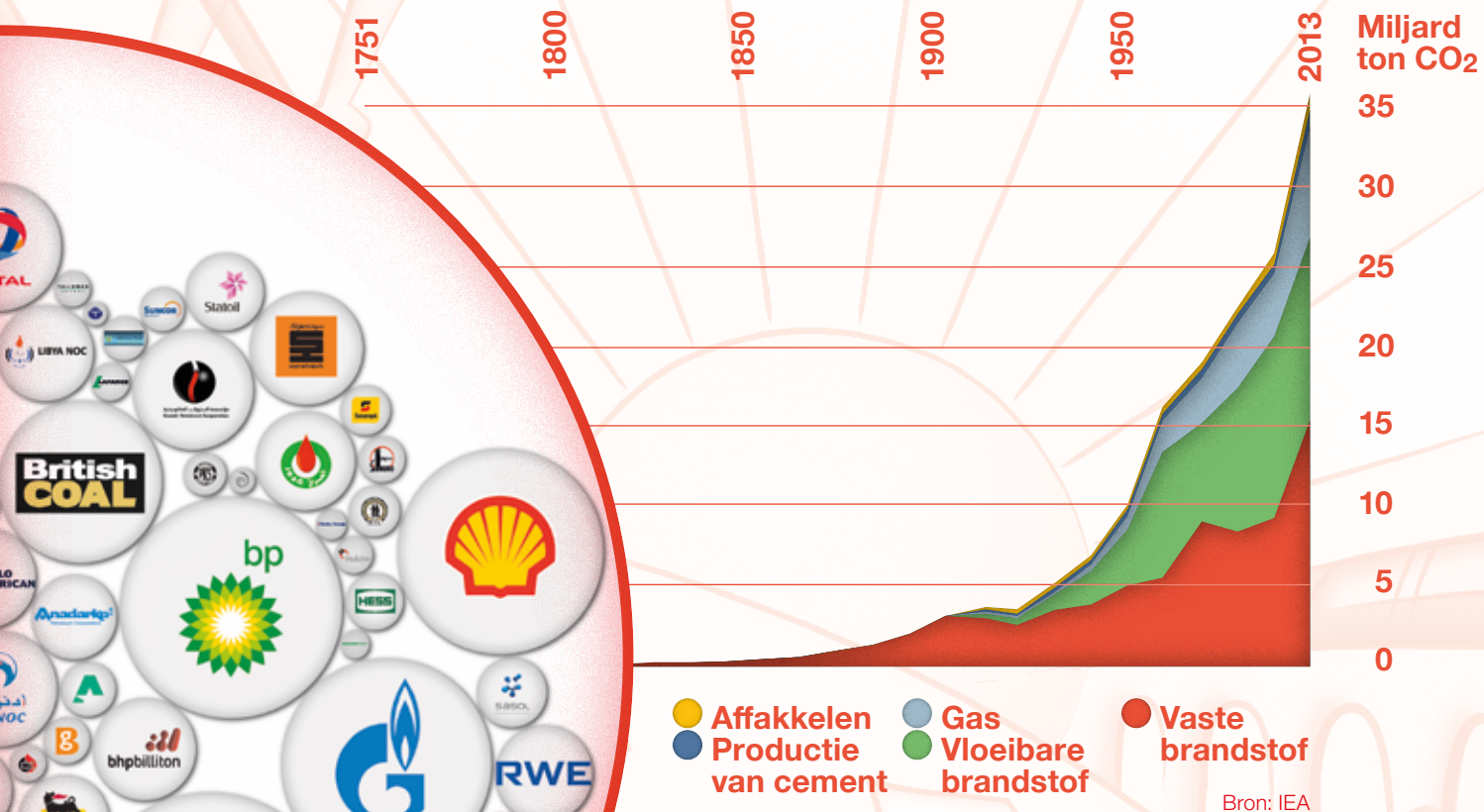

- Kolen
- Gas
- Kernenergie
- Waterkracht
- Zon en wind
- Biobrandstof en afval
- Olie

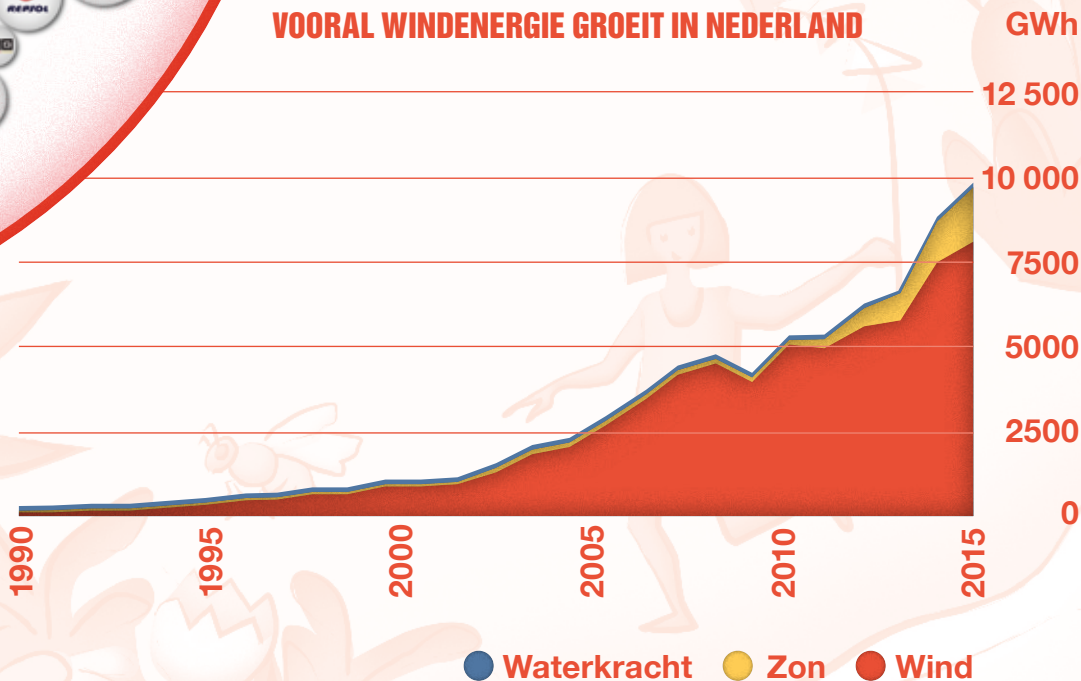
Bron: IEA

ARMSTEN DRAGEN DE ZWAARSTE LASTEN

HOEWEL DE CO₂-UITSTOOT IN NEDERLAND DAALT, BLIJFT DE UITSTOOT WERELDWIJD STIJGEN

VOORAL WINDENERGIE GROEIT IN NEDERLAND

DENK GROOT

Tekst: Ruud Kuin Foto: Michael Brochstein / HollandseHoogte©

De discussies binnen links gaan (te) vaak over de inhoud en de ‘zuiverheid’ van standpunten en (te) weinig over de strategie. En voor zover het over strategie gaat, wordt vooral de parlementaire strategie besproken. Grote veranderingen zijn echter nooit alleen via het parlement gerealiseerd. Vier cruciale strategische ingrediënten voor de Green New Deal.

Om onze idealen te realiseren is de buitenparlementaire strategie minstens zo belangrijk als de parlementaire, zo niet belangrijker. De neoliberalen lijken dat de afgelopen veertig jaar beter en succesvoller te doen, en (juist) niet alleen vanuit parlementen. Zij slagen er telkens in om crises te gebruiken om belangrijke veranderingen te realiseren.

Neem de grote financiële crisis van 2008. Hoewel het momentum daar leek voor linkse partijen om hun ideeën te pushen, gingen de neoliberalen toch weer met de crisis aan de haal. In Nederland won de VVD in 2010 de verkiezingen met een programma van 30 miljard aan bezuinigingen en de leus ‘De economie kan wel wat meer VVD gebruiken’. De neoliberalen, hier en in andere westerse landen, maakten het frame dominant dat de crisis ons was overkomen. In plaats van dat de oorzaken fundamenteel werden aangepakt, voerde men de neoliberale agenda versneld door. Er werd massaal bezuinigd op publieke voorzieningen. Belastingen voor de rijken en grote bedrijven werden nog meer verlaagd en de lonen werden via allerlei constructies, zoals flexibilisering, verder naar beneden gebracht. Ondertussen gaat de opwarming van de aarde onverminderd door en nemen de sociaaleconomische verschillen tussen arm en rijk meer en meer toe. Het is dan ook niet de vraag of, maar wanneer de volgende crisis uitbreekt. Met mogelijk nog desastreuze gevolgen dan in 2008.

GREEN NEW DEAL

Wat is dan het antwoord van links? In de VS is, na eerdere mislukte pogingen, recent met meer succes de *Green New Deal* als radicaal alternatief van links gelanceerd. Een soortgelijk

initiatief is in het Verenigd Koninkrijk genomen door Labour. Aanvankelijk al in 2009, maar het sloeg pas echt aan in 2018, toen de partij de *Green Transformation* vaststelde. Met een *Green Jobs Revolution* wil Labour de groenste regering ooit formeren. Ook in andere Europese landen komen er steeds meer vergelijkbare initiatieven. Voor de Green New Deal lijkt naast de radicale inhoud, de strategie minstens zo belangrijk.

Strategie is minstens zo belangrijk als de inhoud

Voor het snelle succes van de Green New Deal lijken vier strategische elementen in een buitenparlementaire campagne van doorslaggevend belang. Framing speelt bij al die elementen een rol. Hieronder licht ik ze nader toe.

1 DRAAGVLAK

Twee keuzes in de inhoud van de Green New Deal bepalen voor een belangrijk deel het succes van de strategie. **Allereerst wordt het klimaatdebat fundamenteel gewijzigd van ‘individuele consumentenverantwoordelijkheid’ in een roep om actie van de staat tegen de grote vervuilers. Ten tweede wordt duurzaamheid van de economie gecombineerd met rechtvaardigheid, geconcretiseerd in radicale eisen.** Te weten: een baangarantie, hoger minimumloon, versterken van vakbonden, flink hogere belastingen voor de rijken en forse publieke investeringen in de infrastructuur, onderwijs, zorg en kinderopvang. Zo creëer je draagvlak voor klimaatbeleid.

2 GEEN DETAILS

Een tweede succesvolle strategische keuze is **het ontbreken van details in de inhoud.** Er zijn grote ambitieuze eisen geformuleerd, die het waard zijn om voor te vechten. *Think big*, zoals de Amerikanen graag zeggen en doen: denk groot. Niemand wordt immers enthousiast van een taai en langdurig gevecht over kleine veranderingen. Daarom is niet de parlementaire haalbaarheid leidend, maar de urgentie van de veranderingen. Rond het uitwerken van de radicale eisen in wetgeving wordt een *organizing*-achtig traject uitgezet. Wat is urgent, wat zijn de deadlines en wat moet er minimaal gebeuren? Hierbij worden experts, activisten, belangenorganisaties en bestuurders betrokken. Met discussie, debat en actie. Zo wordt een betrokkenheid gecreëerd van grote groepen mensen. Bij elke uitwerking is, in verband met het draagvlak, de hoofdtoets wat het effect op de lage en middeninkomens is.

Ook ten aanzien van de financiering vind je geen details maar een paar radicale keuzes, waarmee financiering realistisch lijkt. Er is in de Green New Deal gekozen voor het zwaar belasten van de grote vervuilers en de rijken. De allerrijksten zouden, net als in de jaren zestig, 72 procent belasting moeten gaan betalen. Tevens wordt er gewezen op de hypocrisie van de critics van de Green New Deal. Voor het voeren van een oorlog ergens in de wereld of voor het redden van banken worden met het grootste gemak miljarden uitgetrokken. Waarom zou dat dan niet kunnen in de ‘oorlog’ tegen klimaatverandering? Daarnaast zijn voorstanders van de Green New Deal aanhangers van de *Modern Monetary Theory*. Kort gezegd betekent dat: geld bijdrukken om te investeren en hiermee alle bronnen (zoals arbeid, grondstoffen, industriële capaciteit) activeren. Als de economie oververhit raakt, kun je door belastingheffing weer geld uit de economie halen. Doordat de Green New Deal niet tot achter de komma is doorgere-

kend, gaat de discussie niet over details maar over dit soort fundamentele keuzes en hervormingen, juist ook voor wat betreft de financiering.

3 MOMENTUM

Bij de succesvolle lancering van de Green New Deal viel een aantal gebeurtenissen samen. In november 2018, tijdens een parlementair reces, was het alarmerende rapport van de IPCC over klimaatverandering verschenen. De Democraten onderschreven formeel de urgentie, maar hadden totaal geen plan. De nieuwgekozen Congresleden waren zich aan het voorbereiden op hun nieuwe functie en de media hadden weinig nieuws. Juist in die periode plande de jongerenorganisatie rond de Green New Deal, de Sunrise Movement, een stevige actie met een 'redelijke' eis. Met 200 activisten bezetten zij het kantoor van Nancy Pelosi, de fractieleider van de Democraten. De activisten eisten 'slechts' de installatie van een nieuwe parlementaire commissie, die aan de slag zou moeten met het alarmerende IPCC-rapport. Dat leek voor de buitenwereld een redelijk onschuldige eis, maar er zat meer achter. De commissie mocht namelijk niet bestaan uit parlementsleden die

banden hadden met de olie-industrie, iets wat geldt voor heel veel Democraten. Daarnaast wilden de actievoerders dat de commissie een plan ging uitwerken voor een CO₂-vrije economie, een baangarantie, investeringen in de infrastructuur en het kleiner maken van de ongelijkheid. Afgewaardigde Alexandria Ocasio-Cortez kwam, zoals was afgesproken, naar de bezetting om haar solidariteit te betuigen. De talloze camera's draaiden op volle toeren. Het beeld van een jong, nieuw-gekozen parlementslicid dat een radicaal maar sympathiek protest van jongeren leidt, was voor de media onweerstaanbaar. De Green New Deal was meteen stevig gelanceerd. **Een succesvolle beweging creëert het momentum, en laat dat niet aan het toeval over.**

4 DURF

Om campagne te voeren voor een radicaal plan is durf nodig. Durf om in de aanval te gaan en de voorspelbare weerstand en tegenframes te overwinnen. Bijna alle presidentskandidaten van de Democraten hebben (delen van) de Green New Deal inmiddels omarmd. Maar het is de vraag of de winnende Democratische kandidaat in 2020 in de strijd met Trump ook vol durft in te

zetten op de Green New Deal. Dat betekent namelijk dat hij of zij de confrontatie aan zal moeten gaan met de belangen van de fossiele industrie. En de meeste Democraten hebben juist innige banden met de financiële sector en het bedrijfsleven. Daarnaast moet de Democratische presidentskandidaat die de Green New Deal steunt, voorbereid zijn op een 'smerig gevecht' van Republikeinse zijde. Durft de Democratische presidentskandidaat dat 'gevecht' aan te gaan, of vertrouwt diegene er toch maar op dat de kiezer weet hoe erg men Trump haat? **De vraag is dan ook of er een Democratische presidentskandidaat zal zijn die de moed heeft om een dergelijke radicale transformatie van de economie, zoals de Green New Deal voorstelt, inzet te maken van de verkiezingen.** En daar als president ook nog eens werk van zal willen maken. Is het antwoord op Trump: terug naar de gewone politiek van vroeger? Of streven we naar iets volkomen nieuws en beters, zoals de Green New Deal?

Eén ding is zeker: met alleen mooie plannen kom je er niet. Je hebt een duidelijke strategie en voldoende massa nodig om je ideeën in de praktijk te kunnen brengen. ■

BETER LEVEN DOOR EEN GROENE REVOLUTIE

Tekst: Bart Linssen

Eerlijk en effectief energiebeleid stuit op verzet van rechtse partijen. Terwijl zo'n beleid een belangrijk onderdeel is van de oplossing van de twee grootste problemen van deze tijd: de grote economische ongelijkheid en de dreiging van klimaatverandering.

Nederlands energiebeleid herken je aan twee zaken: het mag niet te duur zijn en is onschadelijk voor de belangen van bedrijven. Want 1.000 miljard uitgeven met als enige resultaat 0,00007 graden daling is waanzin, klinkt het in Den Haag. En wie bedrijven belast, jaagt ze de grens over, wordt er beweerd.

Daarom betaalt de zware industrie 20 keer minder voor stroom dan consumenten: 0,057 cent per kWh, tegenover 10 cent. De grote vervuilers betalen zo'n 50 tot 150 miljoen euro aan klimaatbelastingen, maar krijgen daar ongeveer 1.000 miljoen aan klimaatsubsidies voor terug. Alleen al Tata Steel ontving de afgelopen tien jaar ruim een miljard euro aan gratis uitstootrechten.

En dus wordt slechts een fractie van de door Forum voor Democratie veronderstelde 1.000 miljard euro aan investeringen daadwerkelijk overwogen, laat staan uitgegeven. Zo stellen de zogenaamde 'klimaattafels' voor om niet meer dan 20,4 miljard uit te geven aan het verduurzamen van 1,5 miljoen woningen. Een heel andere rekensom dan de 230 miljard die Forum toebedeelt aan het verduurzamen van 7,5 miljoen woningen. Kortom: in werkelijkheid zal er elf keer minder uitgegeven worden voor 5 keer minder woningen.

Dat is doodzonde, want met 230 miljard zou elke Nederlandse woning voor ongeveer 27.000 euro verbouwd kunnen worden. Dan gaat het energieverbruik (en dus de energierekening) flink omlaag. Je hebt dus lagere lasten, meer werk én een beter huis. Daar wordt het leven van heel veel mensen gewoon beter van.

En ja, daar helpen we het klimaat ook flink mee vooruit.

Zo'n publieke investering van 230 miljard betekent het herverdelen van een flinke brok van onze welvaart. En dat is nodig ook, als je je bedenkt dat nu al meer dan zeshonderdduizend huishoudens te maken hebben met energie-armoede. Zij betalen meer dan 10 procent van hun inkomen aan de energierekening. Zonder een ambitieuze koerswijziging wordt deze groep groter, loopt hun rekening verder op, en raken zij verder achter in de verduurzaming. De duurzaamheidskloof volgt daarmee de ongelijkheidskloof.

Energiebesparing is niet alleen goed voor de portemonnee, maar ook de effectiefste manier om klimaatverandering tegen te gaan. Minder stroomgebruik betekent immers minder uitstoot. De rest van de winst is te halen bij de energieopwekking. Ook hier ontbreekt elk spoor van een

ambitieuze koerswijziging. Sterker nog, het overladen van de industrie met subsidies op vervuilende activiteiten heeft ertoe bijgedragen dat Nederland van alle Europese landen het slechtst scoort wat betreft duurzame energie. Het doel van 14 procent duurzaam opgewekte energie in 2020 wordt niet gehaald, voor de iets langere termijn gaat het erom spannen.

En daarmee wordt duidelijk dat het streven om in 2050 een geheel duurzame energievoorziening te hebben, op deze manier niet gehaald gaat worden. Gezien de bedroevende prestaties die Nederland tot nu toe heeft laten zien, moet deze deadline minstens een decennium naar voren worden gehaald.

Bovendien is er amper aandacht voor de mensen die hun werk verliezen door de verduurzaming van de stroomvoorziening. Vakbonden vragen hier al jaren aandacht voor. Zij verwachten dat alleen al het sluiten van de kolencentrales bijna drieduizend mensen hun baan gaat kosten. Of de 22 miljoen die het kabinet nu uittrekt voor de werkers aan de Hemwegcentrale in Amsterdam deze mensen aan nieuw werk gaat helpen, moet nog maar blijken. De voortekenen voor de Nederlandse energietransitie zijn slecht nu Eneco, de enige groene energieleverancier

HOE MOET HET DAN?

Vijf denkrichtingen voor een socialistisch klimaatplan

MAAK VAN ENERGIEOPWEKKING WEER EEN OVERHEIDSTAAK

Dat is onze watervoorziening immers ook. Deze maatregel maakt massale overheidsinvesteringen in groene opwekking van energie mogelijk, zonder dat er al te veel op de belangen van marktpartijen hoeft te worden gelet. Hiermee wordt het algemeen belang weer verheven boven het particuliere belang van investeerders.

INVESTEER MILJARDEN IN GROENE ENERGIE EN VERDUURZAMING

De mythe dat alleen de markt kapitaal correct kan aanwenden is niet meer geloofwaardig. De overheid moet het voortouw nemen om klimaatverandering te bestrijden. Dat levert uiteindelijk ook geld op.

EXPERIMENTEER MET LOKALE EIGENDOMSVORMEN

Dat energievoorziening weer een overheidstaak wordt wil allerm minst zeggen dat de zonnepanelen op jouw dak worden genationaliseerd. Juist lokaal eigendom van de energievoorziening vergroot het draagvlak dat nodig is om bijvoorbeeld een windmolenpark, daken vol zonnepanelen, of een warmtenet aan te leggen. Waar mogelijk worden omwonenden volledig eigenaar.

BELAST VERVUILERS, VERKLEIN ONGELIJKHEID

Door ongewenste activiteiten te belasten en de opbrengsten te herverdelen, slaan we twee vliegen in één klap. Een goed voorbeeld is de CO₂-heffing in Canada, waar 90 procent van de opbrengst via regionale overheden terugkomt bij huishoudens, zodat die gecompenseerd worden voor eventuele prijsstijgingen die de heffing veroorzaakt.

VOER EEN ONGELIJKHEIDSTOETS IN VOOR KLIMAATBELEID

Elke klimaatmaatregel moet ongelijkheid niet vergroten, maar waar mogelijk juist verkleinen.

die nog in publieke handen is, binnenkort wordt verpatst. Dat moet je de liberalen nageven: zij grijpen de klimaatcrisis aan om de eigen agenda van marktwerking en kortetermijnwinst verder naar voren te duwen. Daarmee tonen ze wederom aan elke crisis in hun voordeel te kunnen gebruiken.

Hét alternatief, een socialistisch klimaatplan, moet een vergelijkbare

strategie hanteren door tegelijkertijd klimaatverandering én economische ongelijkheid te bestrijden. Daar zijn, naast het streven naar een rechtvaardige maatschappij, twee belangrijke argumenten voor. Ten eerste blijkt uit wetenschappelijk onderzoek dat alleen beleid dat economische ongelijkheid tegengaat klimaatdoelen kan halen. Klimaatbeleid is dus noodzakelijk sociaal beleid.

Ten tweede is de koppeling tussen het bestrijden van economische ongelijkheid en klimaatverandering noodzakelijk, omdat dit op massale steun kan rekenen. Juist op betaalbaarheid haken veel mensen die moeilijk kunnen rondkomen af. Socialisten moeten klimaatbeleid dan ook gebruiken om ervoor te zorgen dat het leven van zoveel mogelijk mensen erop vooruitgaat. ■

BRENG MORAAAL IN HET FINANCIËLE STELSEL

Tekst: Remco Bouma

In de Green New Deal is het doel van de financiële sector niet om zelf zo groot mogelijk te worden, maar om in dienst te staan van de belangen van mensen en de planeet.

oud frame

De financiële sector creëert waarde. Het brengt vraag naar en aanbod van geld bij elkaar. Daardoor wordt geld zo efficiënt mogelijk gebruikt. De winsten die de financiële sector maakt, weerspiegelen de toegevoegde waarde van de sector. De financiële sector maakt nu zelfs meer winst dan de klassieke maakindustrie van goederen en diensten. Kort gezegd: er valt meer te verdienen aan het speculeren op de graanprijs, dan met het verbouwen van graan zelf. Wie slim is, zet dus vol in op de financiële sector.

Nieuw frame

De financiële sector onttrekt waarde. Ze is niet dienstbaar aan de reële economie, maar parasiteert daarop. Het is absurd dat een sector die zelf niets produceert, veel hogere winsten kan maken dan een bedrijf in de reële economie van productie en consumptie. De financiële sector zet de aarde als het ware op z'n kant, schudt er alle waarde uit, en laat die op een lange zeepbaan naar de rijkste één procent van de wereld lopen. Dat gebeurt met klassieke geldstromen als huur, rente, dividend, en koerswinsten. Maar ook steeds meer via financiële toverproducten als futures, derivaten en *credit default swaps*, die een enorme vlucht hebben genomen met de deregulering, liberalisering en globalisering van de kapitaalmarkt van de afgelopen decennia. De sector is zo winstgevend omdat die waardeclaims kan maken en opblazen zonder daarvoor productie nodig te hebben. De sector verhandelt de waarde van nagenoeg alle toekomstige productie op aarde voor een steeds

hogere bedrag, en eigent zichzelf de koerswinsten toe. Voor elke euro die in de reële economie van goederen en diensten wordt verhandeld, worden er honderd verhandeld in de financiële economie.

Met zo'n omvang is ze niet meer dienstbaar aan de reële economie van goederen en diensten, maar dicteert ze feitelijk wat daarin gebeurt. Woningcorporatie Vestia ging vrijwel failliet omdat het tot over de oren in besmette derivaten zat. Crises in grondstofprijzen, voedselprijzen en huizenprijzen worden niet zozeer bepaald door vraag en aanbod, maar door een schommeling in de waardeclaims die erop liggen. Vaak zijn die tientallen keren groter dan het daadwerkelijke product, waardoor een kleine schommeling in fictieve waarde, een enorme schokgolf in de echte wereld teweeg kan brengen.

Vergeet de klassieke fabriekseigenaar met hoge hoed en sigaar. Het symbool van het kapitalisme anno 2019 zijn de glimmende torens in The City, Manhattan en de Zuidas.

WAAROM GAAT HET MIS?

Omdat al die honderdduizenden miljarden in het financiële stelsel feitelijk waardeclaims zijn op de toekomst. Die moeten ooit waargemaakt worden in de reële economie, dus geproduceerd door mens, dier of de planeet. Dit financiële systeem kan dus alleen overeind blijven door alle waardeclaims die het in zich draagt, ook waar te maken: vandaar het parasitaire karakter.

In het geval van de planeet zit het waarmaken van die claims er duidelijk niet in. Van alle fossiele brandstoffen die al in de boeken staan, mogen we maar een vijfde deel opbranden om onder de kritieke grens van klimaatverandering te blijven. Ook claims op grondstoffen, landbouwgrond en oogsten staan al tot in de verre toekomst in de boeken. Hetzelfde geldt voor de effecten van smeltend poolijs, dat niet alleen de route boven Rusland bevaarbaar maakt, maar ook toegang geeft tot nieuwe bronnen van olie en gas.

Kortom, het is óf het financiële stelsel, of de planeet. Allebei kan niet, in de huidige vorm. De crisis van 2008 kon nog afgewend worden op overheden en samenleving. Een klimaatcrisis gooi je niet zomaar over de schutting. We hebben zeven miljard mensen, van wie het leven van een groot deel in meer of mindere mate afgeschreven is door uitbuiting en ongelijkheid. Maar we hebben maar één planeet.

Ongelijkheid en klimaatverandering, de twee grootste problemen van deze tijd, verhelpen we niet zonder te breken met deze vorm van financieel kapitalisme. ■

HOE DAN?

Laat geld weer van ons allemaal zijn.

'Er moet wel geld uit de pinautomaat blijven komen.' Dat argument om in 2008 de banken te redden begreep uiteindelijk iedereen. Dus gingen er honderden miljarden aan noodleningen naar de financiële sector. Als de banken omvallen, kunnen we morgen geen boodschappen doen.

Positive Money berekende dat de duizenden miljarden die wereldwijd als monetaire verruiming naar de banken gingen, voor tachtig procent bleef hangen in de financiële sector. Had dit geld aan mensen gegeven, zegt de denktank. Dan waren de recessies in Europa nooit zo diep geweest. Mensen geven het geld namelijk weer uit. De veronderstelde verbinding tussen de financiële en de reële economie is veel dunner dan we denken. Zo kun je duizenden miljarden sproeien op de financiële sector, terwijl de economie van mensen, productie en bedrijven in crisis blijft. Toch legitimeert de systeemfunctie van commerciële banken dat ze gered worden, ook bij een volgende crisis.

Haal de systeemfunctie van geld daarom weg bij commerciële banken, en maak die publiek. Bij een volgende crisis kunnen de commerciële banken failliet gaan, zonder in hun val huishoudens en bedrijven mee te sleuren. Commerciële banken zouden hun status van 'too big to fail' kwijtraken en weer gewone bedrijven worden. Ze maken winst als het goed gaat, en als het slecht gaat, gaan ze failliet.

Een eerlijke kans voor schone energie? Reken de werkelijke prijs voor vervuiling en uitbuiting.

Het niet doorberekenen van de prijs van vervuiling is de facto een enorme megasubsidie aan de fossiele industrie. Fossiele brandstoffen zouden per jaar vijfduizend miljard duurder moeten zijn als we de werkelijke kosten ervan meenemen, heeft het IMF berekend. Dit bedrag komt nog bovenop de staatssteun die de fossiele industrie toch al krijgt: in Nederland 14.000 euro - per minuut. Niet windmolens draaien op subsidie, maar de Koninklijke Shell en kolencentrales.

Een manier om het toevoegen of onttrekken van waarde aan winst te koppelen, is het doorberekenen van de kosten van vervuiling en uitbuiting. Nu worden die kosten grotendeels geëxternaliseerd, dus afgewend op mens en milieu. Ook het onttrekken van waarde uit de uitbuiting van mens en dier wordt hiermee beprijsd. Dat betekent een eerlijk

loon voor elke werker in de productieketen die nu werkt voor de winst van anderen.

Bijkomend voordeel: met het doorberekenen van de verborgen kosten van vervuiling, wordt het verdienmodel voor hernieuwbare energie en een circulaire economie meteen een stuk gunstiger.

Publiek geld, publiek investeringsfonds.

Vraag aan mensen of ze willen dat hun spaargeld bijdraagt aan bommen in het Midden-Oosten, ontbossing en klimaatverandering, en een overgrote meerderheid zegt nee. Toch is dit precies wat veel van ons geld doet. Grote commerciële spelers lijken uit zichzelf niet in staat hun portfolio's uit het donkerrood te halen.

Rentedragend kapitaal moet bovenal zo veel mogelijk waard worden op de korte termijn. In de praktijk komt dat neer op ergens zo veel mogelijk waarde aan onttrekken tegen zo weinig mogelijk risico, in voortdurende concurrentie met andere fondsen die precies hetzelfde doen.

Dat kan anders, en was lang anders. Tot in de jaren '70 leverden pensioenfondsen het grootste deel van de inleg voor de volkshuisvesting. Andersom werden met de huuropbrengst de pensioenen betaald. Als gevolg van de open wereldmarkt voor kapitaal, zitten onze pensioenfondsen nu in Shell, terwijl onze woningen worden opgekocht door investeerders als Blackrock. Geen fijne jongens wat betreft een duurzame planeet, maar wel wat betreft de hoge, risicoloze rendementen die pensioenfondsen en investeerders nu eenmaal zoeken.

De Green New Deal is publiek te financieren, en ook betaalbaar. Het geld is er. Toen de Europese Centrale Bank na 2008 bijvoorbeeld 2.600 miljard uit het niets toverde om het financiële systeem te stutten, was de betaalbaarheid geen argument. De Green New Deal publiek financieren maakt bovendien dat de opbrengsten ook publiek zijn. Zo komen die ten goede aan iedereen, en kunnen die onder democratische controle opnieuw geïnvesteerd worden in het belang van mensen en de planeet.

BELASTINGEN ZIJN NIET NEUTRAAL

Tekst: Remco Bouma

Belast wat onwenselijk is, ontlast wat wenselijk is. Dat is in de kern hoe een belastingstelsel op de waarden van de Green New Deal de wereld kan veranderen.

Wie een rondje geeft op een terras, betaalt meer belasting dan Shell over zijn winst in Nederland. Wie werkt als schoonmaker, betaalt over zijn of haar inkomen naar verhouding meer belasting dan een kolencentrale van NUON over het uitstoten van een ton CO₂. Wie een fiets koopt, betaalt daarover meer belasting dan KLM over de kerosine van zijn voltallige vliegtuigvloot.

En zo kunnen we nog even doorgaan.

Makkelijk linksgroen populisme? Prima. Qua belastingen mogen we er namelijk met gestrekt been in: de logica van dit belastingsysteem beloont het leegtrekken van de wereld en vergoot de ongelijkheid. Het belast arbeid in plaats van vervuiling. Het belast zinvolle bedrijvigheid en dienstverlening, en ontlast het ophopen van doelloze miljarden op plekken en manieren die de wereld-economie uit haar voegen trekt. Het belast kleinschaligheid, en ontlast de grootschalige uitputting van natuurlijke grondstoffen.

Belastingen bepalen hoe we de wereld vormgeven. Ze zijn ongelooflijk effectief in het sturen van gedrag. Toen in de staat New York een belasting van 5 cent werd ingevoerd op plastic tasjes, daalde de verkoop daarvan met 95 procent. Ook roken loopt steeds verder terug door een combinatie van gezondheids-campagnes en belastingverhoging.

Met miljoenensalarissen, flitskapitaal en schofterig hoge CO₂-uitstoot kan het al even snel gedaan zijn, als we het aan zouden durven die hoger te belasten.

Eigenlijk zijn belastingen dus geweldig. Je kunt er de wereld mee naar je hand zetten. En daarom zijn ze van cruciaal belang in een Green New Deal.

HET HEERSENDE FRAME

Hoe worden belastingen vaak voorgesteld? Belastingen zijn stom. Niemand wil ze betalen. Daarom moeten ze altijd omlaag. Ook schaden ze de economie. Bedrijven kunnen minder investeren, consumenten kunnen minder uitgeven. Belastingen moeten dus zo laag mogelijk zijn, en de collectieve uitgaven dus ook.

Belastingen moeten bovendien nooit politiek zijn. Ze moeten neutraal zijn. Dat betekent dat belastingen geen voorkeur uitspreken over de wenselijkheid van de activiteit die ze belasten. Want in dat geval zouden belastingen een verlengstuk worden van politiek. Dan kunnen we elke vier jaar de belastingwetten omgooien, als er een nieuwe regering aantreedt.

Wat is daar mis mee? Dat je daarmee gevoelig raakt voor het argument dat de schatkistbewaarder van de Franse koning Lodewijk XIV al maakte over belastingen. 'Belastingen bestaan erin de gans zo te plukken dat je zoveel mogelijk veren, en zo min mogelijk gesis krijgt.'

In die logica wordt het heffen van belasting al snel het zo veel mogelijk geld ophalen met zo min mogelijk weerstand. Arbeid wordt gedaan door mensen. Die vliegen niet zo makkelijk de grens over als ze de tarieven te hoog vinden, in tegenstelling tot hoofdkantoren van multinationals. Het gevolg: werkende mensen betalen steeds meer belasting, het internationale kapitaal steeds minder.

En neutraal? Dat zijn belastingen nu ook al niet bepaald. Eerder geven belastingen de machtsverhoudingen in de samenleving weer. In 2002 haalde de overheid nog 49 procent van haar inkomsten uit belasting op arbeid. Nu is dat 57 procent. Andersom daalde in dezelfde periode de bijdrage van kapitaal juist, van 20 naar 14 procent. Als de tarieven in dit tempo blijven dalen, berekende Tax Justice, int in 2050 geen land in de Europese Unie nog winstbelasting.

Zoals Joris Luyendijk treffend zei: er bestaan twee soorten mensen. Zij die belasting betalen, en zij die te rijk zijn om dat nog te hoeven doen.

ONS FRAME

Met deze manier van belasten zakt de wereld door z'n hoeven; omdat we de gans van werkende mensen steeds verder kaalplukken, nu de inkomens stagneren en steeds meer kapitaal de belastingen ontstijgt. Maar ook omdat we de belasting van onze levensstijl op de aarde totaal miskennen, die we nu oprekken tot ver over z'n kunnen. Iets waarvan we de waarde niet benoemen, kunnen we ook niet belasten. Alle vormen van leven op aarde nemen we als een vaststaand gegeven. Daarin nemen we niet mee

WAT BETEKEN DAT VOOR BELASTINGEN ?

Belast wat onwenselijk is (het slopen en vervuilen van de wereld), ontlast wat wenselijk is (hardwerkende Nederlanders).

Klinkt dat vaag? We willen allemaal een menswaardig bestaan voor iedereen, op een planeet waarop het leven zichzelf in stand houdt. Dat is de norm waaraan we belastingen afleiden. Vervuiling, uitbuiting en een te grote ongelijkheid belasten we weg; verduurzaming en zinvol werk ontlasten we.

QUA WERK

Het is wenselijk dat mensen werken. De belasting op werk gaat dus flink omlaag. Maar te grote verschillen in beloning vinden mensen onwenselijk en zinloos. Dat blijkt keer op keer uit enquêtes, waar ook ter wereld. Die te grote verschillen belasten we dus. Een toenemend inkomen geeft een toename aan geluk, maar tot een bepaalde grens: in Nederland ongeveer 60.000 euro. Boven dat bedrag vlak het effect af, en kan de belasting op inkomens ook langzaam toenemen. Tot 100 procent bij bijvoorbeeld een half miljoen. Met zo'n tarief zeg je als samenleving; wij vinden het onzin en onwenselijk dat mensen zo'n bedrag krijgen. De directeur van Shell zou er veertig keer minder door verdienen.

QUA CONSUMPTIE

Belast onttrokken waarde, ontlast toegevoegde waarde. Dat betekent een serieuze belasting op CO₂-uitstoot en andere vormen van vervuiling en uitputting van de planeet. Het gebruik van eindige grondstoffen wordt belast. Het gebruik van hernieuwbare grondstoffen

wordt juist goedkoper, net als het recyclen of repareren van allerlei elektronische producten, in plaats van het weggooien en een nieuwe kopen.

QUA BEZIT

De verdeling van vermogen in de wereld is extreem scheef en extreem zinloos. Wereldwijd bezitten de rijkste 26 mensen evenveel als de armste helft van de wereldbevolking. Dat is het rechtstreekse gevolg van een economische groei die met name bij de rijkste één procent terecht komt. In Nederland heeft de rijkste één procent een derde van het vermogen. Ter vergelijking: dat is genoeg om alle extreme armoede acht keer de wereld uit te helpen.

Bovenaan de lijst dus: een vermogens(winst)belasting. Die hoeft niet, zoals de huidige vermogensrendementsheffing, al te beginnen bij 30.000 euro, maar zou vooral zwaar moeten gaan wegen boven bijvoorbeeld een miljoen, en niet ontweken kunnen worden. Op een handjevol belastingparadijzen, vaak eilandjes die niemand op de kaart aan kan wijzen, hebben de rijksten ter wereld naar schatting honderdduizend miljard staan (dat is meer dan de omvang van de hele wereldeconomie), geconcentreerd in twintig fondsen. Als je daar één procent vermogensbelasting op zou kunnen heffen, zit je aan duizend miljard per jaar. Dan is de financiering van de Green New Deal gelijk rond.

dat een groot deel van de levensvormen op aarde wordt bedreigd door overconsumptie, klimaatverandering en het uitroeien van ecosystemen. Zolang dit systeem geen geldwaarde koppelt aan de natuurlijke processen waar al het leven op aarde op draait, herkent het de waarde ervan blijkbaar niet. De berekeningen zijn er. Nu al schat het IMF de kosten van klimaatverandering op meer dan 5.000

miljard dollar per jaar. Die worden nu 'geëxternaliseerd', oftewel afgewend op de planeet, want dat komt de vervuilers goed uit. Als we deze kosten gaan benoemen, kunnen we ze ook belasten.

Deze manier van belasten staat het ook toe te breken met de eindeloze economische groei, die niet mogelijk is op een eindige planeet. In de

huidige verhoudingen dient groei vooral de rijkste één procent, bij wie jaarlijks 83 procent terecht komt van alle groei die we wereldwijd creëren. Een veel groter deel van de wereldbevolking draagt de gevolgen, in de vorm van uitbuiting van mens en milieu. Met de huidige machtsverhoudingen brengt nog meer groei ons niet verder. Het probleem zit niet in groei, maar in verdeling. ■

TIJD VOOR EEN ECHTE LOONSTRIJD

Tekst: Ruud Kuin

De winsten klotsen tegen de plinten, het is tijd voor een stevige loongolf. Niet alleen omdat het kan en niet alleen om de koopkracht te verbeteren, maar ook omdat we ons deel moeten opeisen.

De winst van Shell is met 80 procent gestegen, naar 20 miljard euro. De werkers van Shell kregen niet meer dan 3 procent loonstijging.

De winst van Unilever steeg met 51 procent naar 9,8 miljard euro. De werkers werden afgescheept met 2,5 procent.

De eigenaren van Jumbo keren 40 miljoen van de winst aan zichzelf uit. Dat is 10 miljoen per persoon. De werkers daarentegen moeten tevreden zijn met 2,5 procent loonsverhoging. Daarbij geldt ook nog eens de voorwaarde dat ze akkoord moeten gaan met een cao zonder de vakbonden.

Zo kunnen we een eindeloze lijst maken.

Makkelijk links populisme? Het lijkt met de recente uitspraken van Rutte zelfs rechts populisme te worden. Ook Rutte erkent immers dat de winsten tegen de plinten klotsen. In 2017 boekten de bedrijven de hoogste winst ooit. Ooit? Over 2018 verscheen hetzelfde bericht. Bedrijven braken het één jaar oude record en boekten weer de hoogste winst ooit. Voor 2019 kennen we het eindresultaat nog niet, maar de bedrijven liggen goed op schema voor een nieuw *all time* winstrecord. De nettowinst is (gecorrigeerd voor inflatie) sinds 1995 verdrievoudigd, terwijl de werkers hetzelfde kregen of minder dan in 1995 (Rabobank 2018).

Wat we met ons allen verdienen en hoe dat verdeeld wordt, bepaalt voor een belangrijk deel de kansen van iedereen. De verdeling is het resultaat van het essentiële gevecht tussen kapitaal en arbeid. Het kapitaal meent, op grond van het te lopen ondernemersrisico, recht te hebben op het grootste deel van de winst. Arbeid moet, als gevolg van een zwakkere positie, genoegen met een steeds kleiner deel. De arbeidsinkomensquote brengt dat over een langere periode duidelijk in beeld. Waar eind jaren zeventig nog ruim 80 procent naar arbeid ging, is dat vandaag de dag nog maar 72 procent. De ongelijkheid neemt dan ook steeds grotere vormen aan.

HET HEERSENDE FRAME

Hoge winsten zouden goed zijn voor de economie, omdat bedrijven de winsten weer investeren, wat dan in de praktijk meer werkgelegenheid oplevert. En meer werkgelegenheid betekent meer belastinginkomsten voor de overheid, meer vertrouwen en verbetering van de koopkracht van de burgers. Meer koopkracht jaagt de productie weer verder aan en zo komt de economie in een positieve flow. Kortom, als het goed gaat met de bedrijven, gaat het goed met iedereen. Daarom hebben we ook allemaal belang bij lage lasten en belastingen voor bedrijven.

Wat is daar mis mee?

Maar deze aanname klopt niet, zo laten de cijfers zien. De winsten stijgen

explosief, maar de investeringen nemen niet of nauwelijks toe. De meerwaarde komt ook niet bij de werkers terecht, niet in loon en niet in meer werk. Aan de overheid wordt ook steeds minder bijgedragen. De winst komt wel bij de top en de aandeelhouders. Wereldwijd is het uitbetaalde dividend bijna verdubbeld. Alleen al vorig jaar groeide dat bedrag met 10 procent. Dus blijkbaar kan 10 procent inkomensstijging in een jaar wel, maar niet voor werkenden. Wie rijk wil worden, moet vooral niet gaan werken. De beste manier om rijker te worden, is al rijk te zijn. De ongelijkheid in de westerse wereld is volgens Piketty vergelijkbaar met eind negentiende eeuw. In Nederland is sinds 2006 de armste 10 procent huishoudens er € 29,2 miljard op achteruitgegaan.

De rijkste 10 procent kreeg er € 170,5 miljard bij. Oxfam Novib berekende vorig jaar dat in Nederland 45 procent van de economische groei terecht komt bij de rijkste 1 procent van het land. Wanneer alle werkenden in een land zich dus inspannen om 1 procent meer voor elkaar te krijgen dan het jaar daarvoor, belandt dus bijna de helft daarvan bij de allerrijksten. De rijkste 1 procent in Nederland heeft nu al 27 procent van het totale vermogen: ongeveer 300 miljard euro. Dit komt neer op twee en een half miljoen per huishouden. Het is de consequentie van kapitalisme op zijn beloop laten.

WAT BETEKEN DAT?

MINIMUMLOON OMHOOG

Het is ongebruikelijk dat de overheid direct ingrijpt in de loonvorming in de marktsector. Maar de overheid heeft wel direct invloed op de hoogte van het wettelijk minimumloon. Dat wettelijk minimumloon moet flink omhoog. Op korte termijn met 10 procent en snel daarna in stappen naar € 14,- bruto per uur (oftewel plus 40 procent). Dat heeft direct gevolgen voor zo'n 2,5 miljoen werkenden die rond of onder de 130 procent van het minimumloon zitten. Een verhoging van de bodem leidt eveneens tot een opstuwende werking van alle loonschalen. Werkgevers zullen namelijk nivellering onwenselijk vinden. Door de koppeling verbetert de koopkracht van de mensen die aangewezen zijn op een uitkering ook aanzienlijk.

LONEN PUBLIEKE SECTOR OMHOOG

Daarnaast heeft de overheid direct invloed op de loonontwikkeling van de ambtenaren en, door de financiering, op de loonontwikkeling van de werkers in de semi-publieke sector, zoals de zorg. In navolging van een hoger minimumloon zou een eis van 10 procent voor alle medewerkers in de publieke sector het echt waard zijn om voor te strijden.

GOUDEN AANDEEL

We willen niet alleen nu ons grotere deel van de koek, maar ook voor de langere termijn. Daarom eisen we met een gouden aandeel voor de werkers een winstaandeel en zeggenschap over de belangrijkste beslissingen in het bedrijf of de organisatie.

Deze stevige eisen zijn gerechtvaardigd en het waard om gezamenlijk voor te vechten. Want, zoals organizer Michael Crosby stelt: 'Bazen geven hun werkers niets, tenzij ze daartoe gedwongen worden. Daarom hebben we vakbonden nodig.'

ONS FRAME

De cijfers bewijzen dat het heersende frame bezijden de waarheid is. Meer winst leidt niet tot meer investeringen en meer werk. Wel tot grotere ongelijkheid en meer onzekere arbeid.

Het werk dat de werkers doen is doorgaans meer waard dan het salaris dat ze krijgen. De hoeveelheid waarde die werkers op een dag werken

creëren (productiviteit) is de afgelopen jaren steeds verder toegenomen. Maar het deel dat ze daarvan als loon krijgen, is steeds kleiner geworden. Zo kan het dat de winsten en uitkeringen aan aandeelhouders steeds groter zijn geworden. De economie blijft groeien, maar werkers merken daar nauwelijks iets van. De kern is dat de eigenaren rijker worden van het werk dan de werkers. Uiteindelijk maakt arbeid al het

kapitaal. Zo werkt het kapitalisme. En als we het kapitalisme ongemoeid zijn gang laten gaan, groeit de ongelijkheid. En dan klotsen vroeg of laat de winsten tegen de plinten.

Het is tijd voor een stevige loongolf. Niet alleen omdat het kan, en niet alleen om de koopkracht te verbeteren, maar ook omdat we ons deel moeten opeisen. ■

DE ECONOMIE VAN HET ALGEMEEN BELANG

Tekst: Bart Linssen

Denken over een Green New Deal betekent denken over een grondige herziening van de economie. Gericht op mens en milieu, in plaats van op winst en economische groei. Is dat mogelijk? Drie voorstellen, als eerste schets van hoe die nieuwe economie eruit kan zien.

Wie in het verkeerde deel van de stad wordt geboren, sterft gemiddeld vier jaar eerder dan anderen. Mensen met relatief weinig inkomen en opleiding leven zelfs veertien jaar korter in goede gezondheid. Ondanks overheidsfinanciering voor vrijwel alle belangrijke uitvindingen, hebben bedrijven het eigendomsrecht in handen, waar ze doorgaans handig gebruik van maken om er zo veel mogelijk aan te verdienen. Het is volledig legaal om een bedrijf op te kopen, met schulden vol te pompen, alle cash er uit te halen, en het vervolgens failliet te laten gaan.

Deze voorbeelden zijn geen excessen van de neoliberale markt economie. Ze zijn volstrekt normaal geworden in een wereld waarin de markt het heeft gewonnen van de maatschappij.

MARKT VERSUS ALGEMEEN BELANG

De markt won het van de publieke sector, want de markt zou superieur zijn in het organiseren van zorg, onderwijs of huisvesting. De markt zou goedkoper zijn, waardoor de lasten omlaag konden. Bovendien zou de markt keuzevrijheid bieden en zou de kwaliteit door het vrije spel van vraag en aanbod vanzelf beter worden.

De markt won het van industriebeleid door de overheid, want het zou goed zijn wanneer bedrijven

profiteerden van hun uitvindingen. Dat zou leiden tot meer investeringen in onderzoek en innovatie, in het belang van ons allemaal. Op voorwaarde dat we de octrooien en patenten stevig zouden beschermen, anders ging niemand hier meer tijd en geld in steken.

De markt won het van de werkers, want (internationale) investeerders moesten zonder weerstand beslissen over investeringen. Zij zouden het beste weten hoe een bedrijf ervoor stond, en het best op hun geïnvesteerde kapitaal letten. Maak het hen zo eenvoudig mogelijk om van investering te wisselen, luidde het credo, zodat ze altijd zo doelmatig mogelijk zijn. Dat pakt voor iedereen het beste uit.

Daarmee won de markt de wereld voor iedereen die het zelf wel kan redden. En verloor het algemeen belang.

TIJD VOOR NIEUWE DOELEN

Op de markt wordt kapitaal niet geïnvesteerd in de goederen en diensten die we belangrijk vinden of nodig hebben, maar in die zaken waar veel aan te verdienen valt, het liefst op korte termijn. Wie enkel streeft naar economische groei kan dan ook tevreden zijn: de Nederlandse economie groeide de afgelopen dertig jaar vrijwel onafgebroken. Maar wie andere doelen stelt, zoals het aanpakken

van de gigantische ongelijkheid en het bestrijden van klimaatverandering, moet op zoek naar een andere economie.

Ongelijkheid is een bekend probleem, maar wordt niet bestreden. De afgelopen tien jaar nam het vermogen van de rijkste 1 procent toe met 6 procent per jaar, de helft meer dan het vermogen van de rest van de samenleving. De vermogensongelijkheid in Nederland is uitgegroeid tot de grootste in de geïndustrialiseerde wereld, met uitzondering van de VS. In de gehele publieke sector, van zorg en onderwijs tot huisvesting en veiligheid, maakt het steeds meer uit hoeveel geld je hebt.

Klimaatverandering is eveneens een bekend probleem dat niet wordt bestreden. Waren het voorheen de kleine criminele bedrijven die gif loosden in de rivier, nu zijn wereldwijd negentig bedrijven verantwoordelijk voor maar liefst twee derde van de totale CO₂-uitstoot. De afgelopen 25 jaar waren zij hoofdverantwoordelijk voor net zoveel CO₂-uitstoot als de hele mensheid had gedaan in haar hele bestaan op aarde.

DRIE DENKRICHTINGEN

Het moet anders. Een economie gericht op het leven van de mens en het behoud van de planeet is een fundamenteel andere wereld. Drie denkrichtingen bieden een eerste schets van die nieuwe wereld.

1. INVESTEER IN DE PUBLIEKE SECTOR, OM ONGELIJKHEID TE BESTRIJDEN.

Daarvoor zijn forse investeringen in onderwijs en zorg nodig. Ook de infrastructuur, waaronder het openbaar vervoer en de sociale woningbouw, krijgen flinke publieke investeringen, gericht op het welzijn van de mens en het tegengaan van CO₂-uitstoot.

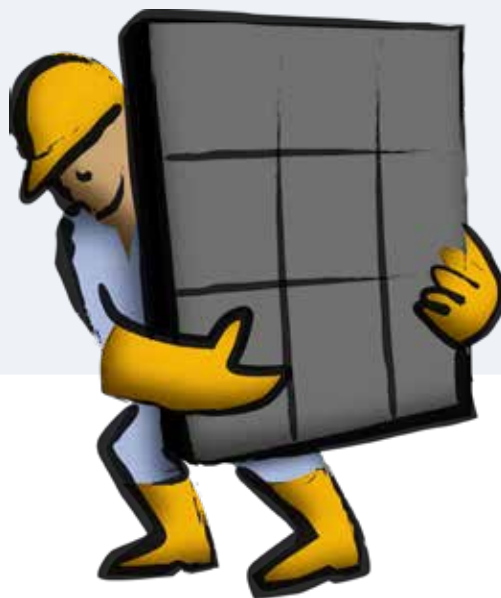
2. VOER EEN GROEN INDUSTRIEBELEID, MET EEN ONDERNEMENDE OVERHEID, OM KLIMAATVERANDERING TE BESTRIJDEN.

Investeer in fundamenteel onderzoek, dat per definitie niet door de markt kan worden gefinancierd. Organiseer uitdagingen waarbij bedrijven worden beloond voor behaalde resultaten die een geformuleerd publiek belang dienen. Daarbij wordt de industrie gestimuleerd om innovatieve methoden te ontwikkelen, die vervolgens publiekelijk beschikbaar zijn. Investeer als overheid in kansrijke bedrijven die een belangrijk publiek doel dienen, ook als niet elke onderneming uitgroeit tot een florerend bedrijf. Zorg dat de gecreëerde nieuwe groene industrie, die nodig is voor het produceren van bijvoorbeeld windmolens en zonnepanelen, zoveel mogelijk in Nederland plaatvindt, bij bedrijven met publieke deelnemingen. En maak werk van expertise bij

publieke instellingen om de kwaliteit van deze investeringen in de gaten te kunnen houden.

3. EEN PUBLIEKE SECTOR EN INDUSTRIE KUNNEN NIET VAN BOVENAF WORDEN AANGESTUURD.

Juist de werkers in deze sectoren moeten meer zeggenschap krijgen. Onderwijs- en zorginstellingen werken samen en richten zich op onderwijs- en zorgdoelen die hun werkers bepalen. De leerkracht en verpleegkundige werken op basis van beroeps- en professionaliteit. In de industrie krijgen werkers zeggenschap over grote bedrijven, zodat de economie weer van ons allemaal wordt. Werkers weten het beste hoe hun bedrijf ervoor staat en hebben er belang bij dat het over tien of twintig jaar nog steeds een nuttige rol heeft in de economie.

DEMOCRATISERING VAN DE ECONOMIE

Willen we de economie fundamenteel hervormen zodat het algemeen belang prevaleert boven het eigenbelang, dan is naast massale publieke investeringen, zeggenschap van werkers essentieel. Die kan worden vergroot door een werkersfonds in te stellen, zoals in de jaren zeventig werd voorgesteld door de econoom Rudolf Meidner. In zijn plan zouden werkers-

fondsen per sector, bestuurd door de vakbond, een steeds groter deel van het eigenaarschap van alle ondernemingen in handen krijgen. In Zweden werd dit plan in sterk afgezwakte vorm ingevoerd. Bernie Sanders oppert nu in de VS een alternatief, vergelijkbaar met het plan voor een *'inclusive ownership fund'* van de Britse schaduwminister John McDonnell. In het Britse plan wordt

elk jaar 1 procent van de aandelen van een bedrijf aan de werkers overgemaakt, tot dit belang de tien procent bereikt.

De SP pleit voor een vergelijkbare variant, namelijk het gouden aandeel. Daarmee krijgen werkers een doorslaggevende stem bij alle belangrijke besluiten en delen zij jaarlijks mee in de winst. ■

